

H O O F D S T U K . . . I I .

H e t . o u d e . B o e r e n l a n d

D E K O R T E N H O R S T E N I N R A A L T E .

Onze geschiedschrijvers - Fruin voorop - beschouwen de jaren 1588-1598 veelal als de gewichtigste uit onze vaderlandsche geschiedenis. Na twintig jaren wisselenden strijd tegen de Spaansche onderdrukkers, begon er teekening te komen in de contouren der jonge Republiek. Gedurende die eerste decennien van den 80-jarigen oorlog was de glorie der bevrijding echter omsluierd door narigheden zonder tal: minachting voor de regeering bij het volk, tweedracht der regenten onderling, verwarring en uitputting der financiën, mitterij onder het krijgsvolk, volslagen gemis aan beproefde veldheeren. Deze opsomming van Fruin 1) kan aangevuld worden met nog andere "nevenverschijnselen" van ons volk in opstand, b.v. met: "economische, sociale en cultureele vernietiging van het Katholieke volksdeel, speciaal van de aanzienlijken onder hen, die trouw aan hun geloof bleven, trouwbreuk en rechtsverkrachting tegenover goede vaderlanders, vernieling der cultuurschatten, door het voorgeslacht met piëteit en kunstzin opgebouwd en in stand gehouden". In die jaren werd de grondslag gelegd voor een diepe, schier niet te overbruggen kloof in ons volk: Katholieken tegenover andersdenkenden. Men behoeft daarbij nog niet aan eenige rancune te denken. De eeuwen hebben zulke gevoelens grondig uitgewischt. Bovendien moeten we ons ervan bewust blijven, dat de wijze, waarop de protestanten door de Katholieke heerschers zijn behandeld, al evenmin zachtzinnig kan worden genoemd. In het beeld van de hier beschreven tijden paste nu eenmaal kerkvervolgingen en onderdrukking van andersdenkenden. Wie wind zaait, zal storm oogsten. Dat neemt echter niet weg, dat de verliezende partij haar recht van beklag en op rechtsherstel nimmer verbeurt. Wat bleef, was de niet tegen te houden noodzaak van emancipatie en opstanding van het onderliggend en onderdrukte Katholieke volksdeel en als reactie daartegen het openlijk en verborgen antipapisme, dat gebleven is tot op den dag van heden.

In dit geschiedsverhaal kan daarover niet geheel worden geswogen, omdat onze familie de communistische, zij het ook religieus getinte terreur zoo sterk aan den lijve heeft gevoeld. Ik zal dat met enkele citaten aantonen.

Fruin zegt op blz. 258 van zijn reeds genoemd boek:

"Over de beschaving van Oud-Nederland te handelen en niet aan te vangen met den godsdienst en de kerk, zou een onverschoonbare miskennis van den geest des tijds en van den volksaard wezen. Alle maatschappelijke instellingen en toestanden werden door den godsdienst beheerscht. Kerk en Staat vormden een ofafscheidelijk geheel".

Het misbruik van de staatkundige macht gemaakt door fanatieke an-

1) R. Fruin "Tien jaren uit den tachtigjarigen oorlog 1588-1598" Martinus Nijhoff. 1924 (8ste druk).

ti-papisten, recht tegen de vrijheidsleuzen van den opstand tegen Spanje in, was te funester, als men bedenkt, dat de groote meerderheid van de bevolking op het eind der 16e en in het begin der 17de eeuw niet alleen Katholiek was gebleven, maar, zooals de Hooge Raad en andere hooge Staat-colegiën in 1587 aan Leicester verklaarden "de Roomsche religie nog van harte (was) toegedaan" 1). Oldenbarneveldt schreef in 1618 aan den Engelschen gezant Carleton, dat de Roomschen het rijkste en deftigste deel der natie uitmaakten.

Ook de pauselijke nuntius Bentivoglio bevestigde - zegt Fruin l.c. blz. 259 - ons die getuigenissen en verklaart, dat tijdens het Be-stand van de beschaafde klasse het meerendeel nog aan het oude ge- loof getrouw was gebleven. Tusschen het meest actieve deel der Katho- lieken-vervolgers, de gereformeerden was meer verwantschap met de Wederdooperij dan men gewoonlijk erkent. Balduizen van den Brink (door Fruin op blz. 263 geciteerd) zegt: "Het Calvinisme heeft zich gere- cruteerd uit Wederdoopers".

Wat onze voorouders van deze protestanten, eeuwen lang te verdu- ren hebben gehad, verschilt in wezen niet van de terroristische metho- den, die door het bolsjewisme en het nationaal-socialisme tegenover andersdenkenden in practijk zijn gebracht. De staatsopvatting dezer cal- vinisten - alle goede bedoelingen van Willem de Zwijger en anderen ten spijt - was totalitair als geen andere en revolutionair in den meest ge- vaarlijken zin des woords. Alle levensuitingen der Katholieken werden verboden, zelfs de uitoefening der religie was niet meer toegestaan. Zij waren van het bekleeden van openbare functies uitgesloten, hun be- zittingen werden verbeurd verklaard, hun vereenigingen ontbonden en leeggeplunderd. Brom drukt het kernachtig aldus uit: zij mochten adem- halen, mits onhoorbaar, zij mochten nog bestaan, mits onzichtbaar. Zij werden - om met Paulus te spreken - verlaagd tot een niet-volk, uit- gestooten paria's, overgeleverd aan de willekeur van het door predi- kanten opgehitste gepeupel, dat zich te hunnen koste verrijkte en zich de ambten en waardigheden toeëigende, die eeuwenlang door de gegoede families waren vervuld.

De sociale en economische ondergrond van dezen "godsdienstijver" is onmiskenbaar: het was vele aanhangers van deze nieuwe orde om de "heb" om den buit en om de baantjes te doen.

De toegepaste methode kennen wij uit den tijd der bezetting!

Zoo werd in 1573 te Delft en in de meeste steden van Holland, de roomsche religie eerst door het gemeen gestoord en dan door de regenten verboden! 2)

Fruin beschrijft in zijn reeds meermalen aangehaald boek, hoe vooral de Jezuiten erin slaagden de verstrooide kudde der Katholieken nog eenigszins bijeen te houden en tot standvastigheid in het geloof aan te sporen. Zulke aansporingen waren maar al te zeer noodig; alles scheen erop aangelegd om de gemeenten af te trekken van het geloof der vade- ren. Om dat geloof - zegt Fruin - werden de Katholieken van alle open- bare bediening uitgesloten. De oude geslachten, die sedert onheugelijke

1) Bor III blz 50.

2) Fruin t.a.v. blz. 265.

tijden in de regeering der steden gezeten hadden, waren sedert de omwenteling daaruit gezet, en mochten toezien: "hoe in hun plaats geuzen en ketters zich indrongen, van welke velen te voren niet waardig waren geweest hun dienstboden te zijn, schoenlappers en oudkleerkopers en andere geringe gezellen, die zich nu op hun kosten verrijkten, en daarin schamelijk triumpheerden."

Zoo liet zich soms de lang verbeterde woede uit. Even diep als de protestanten gingen de roomschen onder zware belastingen gebukt, maar hoeveel zwaarder moest hun die vallen, als zij bedachten dat hun geld dienen moest om de tegenpartij te stijven, en den wettigen landsheer, van wien alleen zij redding verwachtten konden, te bestrijden. En dan nog, wat beteekende die tijdelijke druk bij het gevaar, dat de ziel van den geloovige bedreigde?

Niet zonder mededoogen kunnen wij nu nog - nog steeds is hier Fruin aan het woord - na derde halve eeuw, de klachten hooren, door de katholieken in hunne verdrukking geslaakt. "Merkt wat een groote pijn en marteling het voor onze arme zielen is, dat benemen van al de middelen onzer zaligheid, het derven der waarachtige leering van het katholieke geloof, de uitreiking der H. Sacramenten. Wij weten, dat wij een onsterflijke ziel hebben, en dat, die verloren, al verloren is; wij weten, dat die niet zalig kan worden zonder het waarachtig geloof en het gebruik der H. Sacramenten. Wat hartzeer en marteling denkt gij dan wel, dat wij dag en nacht lijden, die zoo gaarne onze en onzer kinderen zielen zouden zalig maken, en die de middelen ontbreken?" Dat griede het ouderhart het meest, dat zij hun kinderen in onwetendheid en ongodsdienstigheid zagen opgroeien. "Het gebod des Heeren belast ons zorg te dragen voor goede onderwijzing onzer kinderen en de natuurlijke liefde dringt ons daartoe; wat pijn en marteling meent gij dan dat wij lijden, als wij zien dat wij het niet kunnen, dat onze kinderen verwilderen, opwassen als wilde wcuters zonder eenige goede leering en oefening, zoodat zij van God niet weten en nooit den katholieken kerkdienst gezien hebben."

Ik zal deze jammerklachten - die in de dagen na 1591 ook in onze familie geklonken zullen hebben - niet met nog meer uitbreiden. We weten in het jaar 1944 wel ongeveer, aan welke verleidingen de jeugd onder een fanatiek anti-Katholiek staatsbestel blootgesteld is en welke middelen te baat worden genomen om aan haar beginselen ontrouw te maken. Er is niets nieuws onder de zon en elke eeuw heeft haar eigen type van christenvervolgers, maar in wezen zijn ze altijd dezelfde.

En toch moesten de Staten der Provincies zich nog dikwijls het verwijt laten welgevallen, dat zij tegenover de Roomschen veel te tolerant waren. Waarom konden zij niet, gelijk in de Scandinavische landen, het Roomsche geloof met wortel en tak uitroeien? Waarom slaagden de Romevervolgers niet ten volle in hun opzet? De toegepaste middelen waren toch doeltreffend genoeg: door het verbannen der geestelijken beroofde men de leeken van opzicht en gemeenschap; door het verhinderen van den kerkdienst deed men die in onbruik geraken; door het verbieden van katholiek onderwijs bracht men de kerkleer in vergetelheid. De opleiding van het aankomende geslacht viel in protestante handen.

Het antwoord, dat Fruin op deze vraag geeft, zou erop duiden, dat er ondanks alles bij de autoriteiten een zekere mate van verdraagzaamheid en

slofheid heeft bestaan en dat de soep niet zoo heet werd gegeten, als zij werd opgediend. "Alleen de lagere volksklasse was onverdraagzaam". Deze vordraagzaamheid heeft echter in zeer nauw verband gestaan met een stelsel van corruptie, dat langzamerhand een officieel karakter is gaan krijgen. Voor een goed stuk gouds konden de Katholieken zich tijdelijk eenige vrijheden koopen. De hebzucht der schouten en baljuwen kende geen grenzen. Er bestonden vaste tarieven, waarvoor Katholieken zich het voorrecht konden verschaffen een priester te ontvangen en in een particulier huis of schuur de H. Mis te laten lezen.

Deze recognitiën werden bij tijden openlijk van hoogerhand getolereerd.

Was de toestand in ons land, in den breede gezien, gelijk ik die aan de hand van Fruin geschetst heb, in Overijssel en speciaal in Deventer, waar omstreeks 1580 de Kortenhorsten nog in aanzien stonden, kwam de Reformatie in haar agressieven vorm veel later, maar zij was in haar uitingen niet minder barbaarsch. Zocals ik reeds opmerkte, waren in Deventer ook vele vooraanstaanden, waaronder zelfs de burgemeester door de leer der wederdoopers besmet en ook vele pastoors waren, voor de keuze gesteld, liever bereid met de nieuwe leer hun ambt en inkomen te behouden, dan gelijk zoovele anderen deden het maartelaarschap te kiezen en "onder te duiken". Bleef de Pastoor aan het geloof trouw, dan volgden de parochianen als regel dit voorbeeld, ook al moest de herder zijn kudde verlaten. Onder de goede herders in de eerste jaren der hervorming behoorden ook die van Raalte. 1) Maar als zij noodgedwongen verdwenen waren, bleven nog dikwijls de kosters, schoolmeesters, organisten op hun post en niet te vergeten de "klopjes", vrome vrouwen, die in het geheim de ouders behulpzaam waren bij het godsdienstig onderwijs aan de kinderen. Deze klopjes, die tegelijk naal- en breiönderricht gaven, verstrekten aan de ouders godsdienstige tractaatjes, lazen religieuze boeken voor en verspreidden eenvoudige prentjes, zeer tot ongenoegen van de synode en classisvergaderingen, die herhalldelijk scherpe verboden tegen haar uitlokten.

Deze vorm van het leekenapostolaat was trouwens ook onder meer normale omstandigheden lang vóór de reformatie in Overijssel in zwang. 2) Met betrekking tot de Katholieke Actie herhaalt zich thans weer de geschiedenis.

Uit het vorenstaande blijkt reeds ten overvloede, dat bij vele geestelijken uit dit tijdsgewricht de godsdienstige kennis en het zedelijk loven veel te wenschen overliet. Niet voor niets had Geert de Grootte en zoovele anderen daartegen gepredikt. De hervorming had nimmer zoo'n omvang kunnen aannemen, wanneer de geestelijkheid onberispelijk ware geweest. Maar daaraan ontbrak helaas te veel. "Ongelukkige tijd voor de katholieke kerk: het zout was bedorven" zegt pastoor Rientjes.

Maar hoe dit ook zij: de goede katholieken deden er des te meer onder. De toestand, ook in Deventer was voor hen ondragelijk geworden. Een groote ramp voor hen was de doop- en trouwdwang voor den predikant. Zware boeten waren erop gesteld, als men een kind niet bij den

1) Over deze geheele materie raadplege men het artikel van Pastoor A.E. Rientjes in het boek "Overijssel".

2) Bl. 494 Boek-Overijssel.

predikant liet doopen. In Deventer verloren de ouders in dat geval hun burgerrecht en dan nog 25 gulden boete. Ook katholieke vroedvrouwen werden niet getolereerd.

Daarnaast werd in Deventer het huwelijk aangegrepen om de Katholieken te vernederen en tot onderwerping te dwingen. Bij resolutie van 1629 was aldaar besloten, dat niemand "voor burger of inwoner" werd gehouden, tenzij hij in de gereformeerde kerk (de onthulligde gestolen en gebeeldstormde vroegere Katholieke kerk) was getrouwd. Niet-gereformeerden waren derhalve niet wettig getrouwd en hun nakomelingen waren voor de wet onecht. Deze toestand heeft officieel tot 1795 geduurd, ook al werd er in de praktijk de hand mee gelicht.

Dat Katholieke kunstuitingen tot het verleden behoorden behoeft niet te verbazen.

Wanneer vermogende ouders hun kinderen in het buitenland Katholiek onderwijs gaven, werden zij beboet met 25 goudgulden per maand, zoo lang de kinderen in het buitenland verblijf hielden.

In Deventer heerschten de plaacaten oppermachtig: het regende goldboeten, bannissementen, storingen, kerksluitingen en het afpersen van admessie- en recognitie-gelden was niet van de lucht. Het was voor de Katholieken een tijd van onrust en niet minder van een tragische romantiek. "Ik durf zeggen" - schreef Rovius in 1643 met betrekking tot Overijssel "dat in deze vier jaren de boeten vijftig duizend gulden bedragen hebben, behalve hetgeen de beampten nog bovendien afpersten, hetgeen ongetwijfeld evenveel bedraagt." Een "zwarte" H. Mis lezen kostte omstreeks 1665 een som van 160 gulden. De laatste boete, die in Overijssel werd opgeëischt kreeg de pastoor te Ootmarsum, omdat hij op 15 April 1795 een Fransche priester, die een geneesheer kwam raadplegen, de H. Mis liet lezen: duizend ducaten!

De Overijsselaars waren echter uitgeslapen in het verzinnen van middelen om kerkdiensten en priesters verborgen te houden. Overal werden wachten uitgezet, verstopplaatsen op de meest ingenieuze wijze ingericht. Gewoonlijk werden zulke bijeenkomsten alleen ontdekt wanneer er verraders en verklikkers in het spel waren. Ook die bestonden er helaas, in die dagen!

Maar ondanks alle vervolgingen, die het Katholieke geloof tot een uitermate "duur" geloof maakten, bleven gansche streken trouw en verknocht aan hun overtuiging. De Jezuïten hebben daarbij hun aandeel genomen, ook in de buurt van Deventer. In de jaren - waarover ik thans schrijf - 1612 en 1613 waren deze soldaten van Christus in Zwolle gevestigd en van daaruit trokken zij naar het platteland, waar zij betrekkelijk minder gevaar voor ontdekking te duchten hadden dan in de steden, waar de predikanten als bloedhonden op hun jachtbuit loerden. In 1629 werd de eerste Jezuïten-statie ten Zuiden van Zwolle n.l. in Wije gevestigd en zegt pastoor Wientjes "door steun van het katholieke patriacaat hebben wij dit thans nog sterk katholieke gedeelte van Salland o.a. Raalte, Heino, Liederholt huis enz. van het katholicisme gered. 1) Ook in Kuinre - waar de pastoor "goed" was - tijdens de reformatie,

1) Zie ook "De Jezuïtenstaties rondom Zwolle door G.A. Meijer in Versl. en Med. Overijsselsche Recht en Geschiedenis 38 bl. 117.

hebben de Jezuïten heilzaam werk gedaan.

Zou het vermetel zijn te veronderstellen, dat vele Katholieke patriërs, die uit Deventer deels verdreven en deels uitgeweken waren, tot degenen hebben behoord, die het werk der Jezuïten in Salland mogelijk hebben gemaakt en dat tot hen ook onze families hebben behoord, die - gelijk wij reeds eerder opmerkten - zonder eenigen twijfel in het Schoutambt Raalte en met name in de Marke Heeten en het Buurtschap Linderte landerijen en boerderijen bezaten? Op 6 December 1605 klaagden de Ridderschap en de Steden, dat de jonkers hoe langer hoe meer op het platteland gingen wonen.

Aan dezen landadel heeft het Katholiek Overijssel veel te danken.

Deze houding is bestendig, ook toen in de rest van Overijssel bij het voortduren der onderdrukking de overgang naar de nieuwe leer groote afmetingen ging aannemen. Nog steeds telt Raalte van geheel Salland het grootste aantal Katholieken: ongeveer 72% der bevolking belijdt onzen godsdienst. Economische redenen, eerzucht en vooral gemengde huwelijken hebben buiten Raalte op den langen duur tot stand gebracht, wat de placcaten niet vermocht hadden: de massale uitroeiing van het Katholieke geloofsleven bij hoog en bij laag. Wie trouw bleven, zakten af tot den stand der kleine luiden en boeren, maar uit deze scharen van helden en martelaren zijn de nieuwe generaties ontstaan, die het Katholicisme in ons land weer tot bloei en aanzien hebben gebracht.

In de simpele en nederige woningen en boerderijen dezer eenvoudigen vormde zich de kiemkracht van het toekomstig geslacht; daar werden karakters gevormd, gehard in stoeren arbeid, die later de ruw afgebroken ontwikkelingslijn zouden voortzetten.

Eerst in het jaar 1750 kreeg Raalte en in 1812 Heeten hun eerste zelfstandige parochies en kon er weer na een paar eeuwen catacombenbestaan sprake zijn van een min of meer normaal parochieel leven. Tevoren hadden de Katholieken zich moeten behelpen met schuilschuren en schuilsolders, waar de H.H. Geheimen werden gevierd, waar de H. Mis werd gelezen, de huwelijken werden gesloten, de kinderen werden gedoopt en gevormd, de biecht werd gesproken.

=====

Hoe de hervorming in Deventer doordrong, heb ik in het vorig hoofdstuk reeds met een enkel woord vermeld.

Aanvankelijk scheen de revolutie rustig te zullen verlopen. Op 11 Januari 1579 verboden Schepenen en Raden: eigenmachtig beelden of ander "kerkentuijg" te breken, te plunderen, te verdragen of te verzetten, en gelastten, dat alles zou geschieden bij orde en door gevolmachtigden van Schepenen en Raad; maar op 11 Maart daaropvolgend brak de hel los en woedde de beeldenstorm van het rapaille in optima forma. De "goede" hoplieden, die dit wilden beletten, werden door "anderen" vervangen.

Op Petrus' feestdag 1580, toen de nieuwe gemeensluiden, Schepenen en Raden gekozen moesten worden, werden verscheidene burgers door hun protestante medeburgers uit de Gezworen Gemeente gezet. Een schrikkelijke aardbeving in April van datzelfde jaar scheen nog grooter rampen aan te kondigen en verhoogde de benauwenis van de oproer-sfeer.

Op 13 Juni 1580 was de Deken en het Kapittel van Deventer nog in functie. Op geweldig aandringen der Gereformeerde burgerij zagen deze kerkelijke overheden zich verplicht een staat en register van alle kerkelijke goederen, inkomsten en sieraden aan Schepenen en Raden over te leveren, voorboden van de ophanden zijnde confiscatie.

Eerst in 1585 - zoo vermeldt de Kroniek van Arnold Moonen (bl. 129) - zijn verscheidene Spaansch- en Roomschegezinden "de Stadt uitgezet", maar op 29 Januari 1587 kwam Deventer door verraad weer in Spaansche handen. De oude Raad werd weer in eere hersteld en ook de nieuw gekozen Gezworen gemeente werd afgezet en door een andere vervangen. De Aartsbisschop van Utrecht heeft de ontwijde kerkgebouwen opnieuw geconsacreerd.

Maar in 1591 heroverde Prins Maurits de stad, dankte de oude Magistraat af en stelde in plaats daarvan een nieuw, uit 12 Schepenen en 4 Raden bestaand bestuur aan, allen vroeger uitgeweken burgers. Hun namen kunt ge vinden op bl. 95 deel I van Dumbar.

Uit de kroniek van Moonen blijkt, dat zoowel de Karmunnikken en vicarissen als de pastoor en de koster van St. Lebuinus aan het geloof trouw bleven. Zij werden uit hun ambten gestooten en de kerkelijke goederen werden opnieuw door de Magistraat geconfisceerd. Raalte wordt in verband met gebeurtenissen rondom 1580 genoemd als de plaats, waar de roovende onderdeelen van Hohenlo, bevelhebber over de Staatsche benden, een einde maakte aan de z.g.n. "baurenkreigh". In het Overijsselboek lees ik daarover: 1)

"Het platteland, ten einde raad, nam de wapens op; er brak een "Baurenkreigh" uit, die Hohenlo en de zijnen werks genoeg gaf, want de "desperaten" waren talrijk en ook eenigzins georganiseerd. Reinico Fresinga schrijft er in zijn Memoriën over: "die Overijsselsche (boeren) uit Twenthe, Zalant ende Mastebroek waeren noch in zeer groote getaele vreeselick in den wapen: hebbende oversten, hopluyden ende andere bevelhebers, met oock vanen ende trommen. Sy noemden heure factie die Desperaten: ende hadden in heuren vondelen een sweirt met eenen halven dop van een ey, daer de doden neven uytgelopen had. Want sy seiden, dat sy en hadden tot noch toe om het ey niet gewild, nu moesten sy wel om de schale vechten." Bij Raalte wist Hohenlo de boeren te slaan; daarmee was de boerenopstand bijna beëindigt; alleen die van Mastebroek bleven nog eenigen tijd "hertneckich".

-o-o-o-o-o-o-

Wat weten we van de Raaltensche Kortenhorsten na 1590? Het onderzoek naar hun aanwezigheid, hun doen en laten wordt wel zeer verzwagd, vooreerst omdat hoogstwaarschijnlijk van de "ondergedoken" leden der familie wel geen gegevens in officieele registers aanwezig zullen zijn en vervolgens omdat het oudste deel der archieven van het Schoutambt Raalte spoorloos verdwenen is.

1) J. Geesink en H.J. Moerman bl. 560

De Rijksarchivaris in Overijssel Dr. Schoengen schreef mij d.d. 4 April 1925:

"..... de stukken uit het archief van het Schoutambt Raalte, hier aanwezig zijn over de jaren:

1648-1671 met enkele leenten
1683-1738; 1772-1811 contentieuze zaken
1675-1808 vrijwillige zaken
1680-1808 momberstellingen.

Voor Uw opvatting dat de oudere acten van Raalte te Deventer zouden zijn opgemaakt, bestaat m.i. geen enkele grond. Immers Raalte had reeds in 1265 een eigen schout. Wel is het juist, dat de hier aanwezige stukken van het Schoutambt Raalte indertijd van het Deventerrechtbankarchief zijn overgenomen. De oudere stukken van Raalte zullen, naar ik vrees, wel nergens meer te vinden zijn, zooals trouwens van de meeste archieven in de andere Schoutambten in deze provincie ook het geval is"

Ik heb indertijd, toen ik nog in Heemstede woonde, alle hierboven genoemde archiefstukken door bemiddeling van den stadsarchivaris te Haarlem kunnen raadplegen en daaruit mijn notities kunnen maken. De bouwstoffen voor mijn verder relaas zijn grootendeels daaruit ontleend. Laat ik hier aanstonds aan toevoegen, dat uit verschillende gegevens, geput uit bedoelde acten een aaneengesloten reeks van geslachten kan worden opgebouwd. Er blijft echter - doordat de stukken van het Schoutambt van vóór 1648 ontbreken - een leemte van ongeveer een halve eeuw te overbruggen. Intusschen weten we uit een andere bron dat in het jaar 1574 en op 17 October 1615 in Linderte onder Raalte een familie Cortenhorst woonde. Deze bron is een proces-verbaal en het register van den Holterdijk waarover Pastoor A.E. Rientjes in "Verslagen en Mededeelingen" 1942 van de Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis een voorloopige studie heeft gepubliceerd.

Wat deze Holterdijk eigenlijk was (een "waterkeering", een "landweer", een werkelijke "dijk"?) is nog niet uitgemaakt. Vast staat, dat de stad Deventer en enkele Sallandsche markten w.o. Raalte onderhoudsplichtig waren. Van alle gewaarden, dat waren de eigengeërfde boeren en landeigenaars, die van oudsher deelgerechtigd waren in de gemeenschappelijke weiden en bouwlanden, in deze markten zijn het aantal slagen aangegeven, welke zij hadden te maken. Welnu het register van 17 October 1615 bevat de namen der gewaarden o.a. van Linderte en daarbij ontmoeten we onzen naam onder bijvoeging: 1 sl. (ag). De gegevens van dit register sluiten zich aan bij een in 1574 opgemaakt proces-verbaal aange- teekend in het gerichtboek van Raalte, waaruit blijkt, dat in dat jaar op Maandag na Maria's presentatie rechter Absalom Antoniuszn., keurnooten Harmen Hendriks en Willem Muller in gerechtszitting met de Edelfeste Johan van Ittersum en Johan Troickelo Schout van Raalte bijeen zijn gekomen om vast te stellen ad perpetuum rei memoriam" welke landerijen tot onderhoud van den Holterdijk van oudsher verplicht waren. Het gerecht had voor dat doel een aantal oudere inwoners voor zich doen verschijnen, opdat deze uit eigen wetenschap het gerecht daaromtrent zouden voorlichten. En dan lezen we verder dat Tonis Hilligencamp, oud 70 jaar en 't Empting oud 50 jaar getuigen dat o.a. Cortenhorst eigenaar van ééne "waar" was. x)

x) bl. 172.

Ik kom op deze Kortenhorsten, die in Lindeste woonachtig waren later terug. *bl. 58.*

x In de oudste tot ons gekomen officiële privaatrechterlijke acten van het Schoutambt ontmoette ik tweemaal onzen naam: Lucas Kortenhorst in een acte van 12 Juli 1652 en Gerrit Kortenhorst in een acte van 8 December 1685, beiden met vermelding van hun hoedanigheid van "Keurnoot" naast den Schout.

Het is derhalve van belang na te gaan, welke functie volgens het Overijsselsche recht de Keurnoot had en aan welke hoedanigheden deze functionaris moest voldoen.

Dumbar (Deel I bl. 55) geeft een uitvoerige verklaring van de taak der Schouten en verwijst daarbij naar een brief van Bisschop Jan van Arkel uit het jaar 1362, waarin de lijfstraffelijke Rechtsdwang (het strafrecht dus) in dezer voege tussehen de Magistraat en den Schout was verdeeld, dat de Magistraat vonnis wees over misdrijven binnen de stad bedreven, terwijl aan den Schout de jurisdictie toekwam over strafbare feiten buiten het stadsdeel begaan. Dumbar be- toogt dan verder, dat de Schouten niet zulke groote Hanzen waren als sommigen zich hebben verbeeld. En als bewijs daarvoor vervolgt hij: "Zij vermochten niet de minste gerichtelijke verklaring over de een of andere zaak afgeven buiten voorkennis hunner Keurnooten, be- staende allereerst uit twee Schepenen dezer Stat: edoch naderhant uit twee Schepenen, of twee Raeden naar den inhoud van 't oude Statsboek". Op bl. 59 wordt deze beperking van de zelfstandige macht van den Schout teruggevoerd naar "de oude manier der Franken" volgens welke "de schouten niets gerechtelijk vermochten ondernemen buiten hunne Keurnooten, welke bestonden uit twee Schepenen der Stat."

In de kleine steden buiten de drie hoofdsteden was de bestuursin- richting ongeveer gelijk aan die van de big three; maar Raalte had geen stadsrecht, deze gemeente maakte deel uit van het Drostambt Sal- land.

Op het platteland - aldus Dr. M. Schoengen in het boek "Overijssel" 1) - werd de rechtspraak uitgecefeld door den drost. Aanvankelijk was hij rondgeand rechter voor civiele en lijfstraffelijke zaken, later stelde hij onderambtenaren aan: schouten of richters. Langzamerhand vormde zich in de kerspelen een eigen recht en eigen kerspelgericht, dat door drost of schout geleid werd. Ook in de bezits- en huwelijkszaken, welke laatste oudtijds tot de geestelijk-rechterlijke competentie behoorden, zat de drost of schout voor. Zoo kreeg men de drost- en schoutambten, in elk waarvan een Nedergerecht of Lage Bank aanwezig was."

Naar analogie van de hoedanigheden der keurnooten van den Schout in de groote en in de kleine steden van Overijssel kunnen we wel vaststel- len, dat ook de keurnooten op het platteland tot de meest voormanstaan- den, de meest ontwikkelden en de meest representatieven onder de be- volking hebben behoord. Zij zullen wel aangewezen of voorgedragen zijn door de eigengeërfde gewaarden, die over een organisatie beschikten. Ik concludeer daaruit dat Lucas Kortenhorst in 1652 en Gerrit Kortenhorst in 1685 in Raalte een soortgelijke plaats op de maatschappelijke ladder hebben ingenomen als hun voorvaderen in Deventer. Blijft de

1) bl. 476

Volgens

vraag, of zij den Katholieken Godsdienst trouw waren. / "Tegenwoordige Staat" deel III bl. 570 en 571 kwamen in Twenthe voortdurend Katholieke Keurnooten en andere officieele functionarissen voor, omdat er geen gereformeerden waren, die deze functies konden bekleeden. In Zalland zal de toestand wel niet anders geweest zijn. Uit het feit, dat leden onzer familie Keurnooten waren, kan derhalve allerminst worden afgeleid, dat zij afvallig waren. Er is mij slechts één hervormden Kortenhorst met zekerheid bekend. Toevallig heette hij ook Lucas. Ik ontdekte zijn bestaan door een mededeeling van mijn collega-lid der 2de Kamer Dr. Zwart, lid der Staatkundig Gereformeerde Partij (Partij-Kersten), die mij een brief d.d. 30 Nov. 1931 overhandigde van zijn ambtgenoot-predikant te Mastenbroek bij Zwolle, Ds. J.R. Cuperus van dezen inhoud:

"In beleefd antwoord op uw schrijven deel ik U mede, dat op het bord in onze kerk, dat de restauratie van het kerkgewelf vermeldt, de naam Lucas Kortenhorst voorkomt, zijnde volgens bijschrift kerkmeester in het jaar 1749."

Noch vóór, noch ná dat jaar heb ik bij mijn uitgebreide onderzoekingen andere dan Katholieke Kortenhorsten ontmoet, zoodat ik moet aannemen, dat het geval van Lucas "den apostaat" van 1749 zich tot deze enkele uitzondering heeft beperkt. Hij was ook overigens een zonderling figuur. We zullen hem nog later ontmoeten. Wanneer ik dan terugkeer tot den Lucas van het jaar 1652 en den Gerrit van 1685 dan waag ik twee veronderstellingen: of deze Kortenhorsten waren uitgeweken Deventenaren of zij behoorden tot de oorspronkelijke Raaltensche inwoners, die met die van Deventer verwant waren en "gewaarden" z.g.n. "slapende" gewaarden waren gebleven. Het is n.l. volstrekt uitgesloten, dat in den ouden tijd, toen het aantal gezinnen, in een bepaalde landstreek gevestigd, tot eenige honderden beperkt was, meer dan één familie - en zeker wanneer deze in elkanders onmiddellijke nabijheid leefden - denzelfden familienaam voerden. We kunnen met zekerheid vaststellen, dat er maar één oorspronkelijke Kortenhorst-familie heeft bestaan en dat deze tot één stamvader zijn terug te voeren.

Van de 14de en 15de eeuwse Raaltensche afstemmingen zijn uit den aard der zaak geen uitgebreide bijzonderheden bekend. Uit de acten, voorkomend in het archief van het Schoutambt Raalte blijkt echter, dat wij te doen hebben met welvarende boeren, landeigenaars, wellicht ook met kleine industrieelen (leerlooiers), rustige noest-werkende menschen, van den vroegen ochtend tot den laten avond met hun arbeid bezig, hun kinderen goed opvoedend, hun land en hof en vee verzorgend, God in stilte onder moeilijke omstandigheden dienend, een biddend en sterk geloovend volk. Zoo zijn ze tot op den dag van heden in Heeten gebleven, ook nu nog hun beesten weidend en hun akkers bebouwend, hun familielevens gelukkig en tevreden genietend, vroom en sterk gelijk hun voorouders van eeuwen her.

Wanneer wij zoo aanstonds voorgelicht door een groot aantal officieele acten, op de familie Kortenhorst betrekking hebbend, de verhoudingen in deze gezinnen van meer nabij zullen bekijken, dan zal het ons opvallen, hoe sterk in die dagen de band was, die het gezin bond zowel aan den grond als aan de voorgaande en na hen komende generaties.

Het was n.l. in den ouden tijd voor een boerenfamilie niet zoo ge-

makkelijk als tegenwoordig om uit elkaar te gaan en een zelfstandig bestaan te vinden. Dat hield verband met het erfrecht.

Het splitsen van boerderijen en daardoor het versnipperen van het grondbezit, was in het verleden niet mogelijk. Vele boerenkinderen, die niet het platteland verlieten, trouwden niet en bleven op het ouderlijk erfdeel met elkaar gevestigd. Het stamgoed bleef één en die economische noodzaak uit den tijd der zuivere "Naturalwirtschaft" heeft op de psyche van den boer haar stempel gedrukt. Deze economische noodzaak heeft zich in het typische boerenrecherrecht, dat erop gericht is, het familiebezit intact te laten, uitgekristalliseerd. Een der kinderen kreeg de boerderij; de anderen werden met een naar verhouding zeer gering bedrag afgekocht, maar daarom bleven zij in meerdere of mindere mate een vast recht behouden op het familiegoed, n.l. het recht, om tegen werken onderdak en kost te krijgen. De bevoorrechte erfgenaam, die in onze litteratuur met den Duitschen naam "Anerbe" nog het best gekend is, de blijver dus, had als plicht, de ouders in hun oude dagen bij te staan. Die konden zich terugtrekken en kregen dan veelal een afzonderlijke kamer.

Het was geen ongewoon verschijnsel, dat vier generaties gedurende geruimen tijd in één boerderij bijeen bleven. In de Naturalwirtschaft, toen nog niet voor de markt maar in hoofdzaak voor de eigen behoefte van het gezin en de familie werd geproduceerd, waren de bezwaren tegen deze isleering niet zoo groot: als er maar handen genoeg waren, kon het gemengde vee- en landbouwbedrijf op de lichtere gronden voor een zeer groote familie voldoende middelen tot levensonderhoud opleveren. 1) In die dagen waren n.l. lang niet alle landerijen onder afzonderlijke eigenaren verdeeld. Groote stukken lands waren in gemeenschappelijk bezit der van ouds ingezetenen inwoners en aangezien de bevolkingsdichtheid geen zorgen behoefde te baren, was op het platteland goed leven. 2) In de gouden eeuw ontwikkelde zich een levendige handel tussehen het Oosten en het Westen van het land, waardoor de welvaart niet tot Holland beperkt is gebleven en de Naturalwirtschaft van aanschein veranderde. In het verdere verhaal zal nog blijken, hoe onze voorvaders van boeren, landeigenaars en van landeigenaars (heereboeren) kooplieden en fabrikanten zijn geworden met behoud nochtans van het oude familiebezit.

Naast de z.g.n. "eigengeërfde" boeren, waartoe onze familie behoorde, trof men in vele marken nog tal van andere bewoners aan: handwerkslieden, kooplieden, landarbeiders, kleine boeren enz. Zij komen onder zeer verschillende benamingen voor. Men had bijzitters, menschen die op plaatsjes woonden, die tot de "gewaarde" hoeven behoorden, brinkzitters, die op of aan den brink woonden, kotters, katers, koveners, huttemannen, kleinen enz.

De algemeene benaming was "katers" en hunne woningen werden "katersteden" genoemd. Deze naam is nog over in "keuterboer" in de beteekenis van kleine boer. Hoewel de katersteden gewoonlijk van kleinen om-

- 1) Ir. S.L. Louwes in het boek "Overijssel" bl. 269.
- 2) Over het gemeenschappelijk gebruik van den grond: Mr. G.A.J. van Engelen van der Veen in het boek "Overijssel" bl. 189 en v.v.

vang waren, was dit niet een noodzakelijk gevolg van het zijn van kastersteden. Er konden vooral in lateren tijd kastersteden van aanzienlijken omvang bestaan. Het criterium was, of de boerderij een zakelijk recht bezat op den gemeenschappelijken grond. De eigenaars van dit soort hofsteden heetten de "gewaarden", hun recht werd "gewaardheid" genoemd, hun boerderijen "gewaarde erven". Tusschen 1837 en 1850 zijn de meeste marken van Overijssel verdeeld.

In de hierna volgende acten worden somtijds plaatsnamen genoemd, welker oorsprong mij niet bekend is. Er komen echter ook meer "officieele" plaatsaanduidingen voor. Het is daarom nuttig de topografische indeeling van het Schoutambt Raalte in dit verhaal op te nemen.

Het was in 5 Markten verdeeld. 1)

I. De voornaamste was Raalterwoold onderverdeeld in 3 Buurtschappen:

1. Linderte, in 't Noorden, waarin 2 Havezaten (kasteelen) gevonden werden: het Reeler en de Velloner,
2. Boetele, de zuidelijkste,
3. Tyenraan, in 't midden, welke ook een Havezate bevatte, de Hofstede, dicht bij het Kerkdorp.

II. Luttenberg ligt ten Oosten van Linderte aan den kant van Hellendoorn.

III. Heeten is van allen de zuidelijkste. Binnen deze Marke ligt de Havezate Schoonheeten, die in 't midden der 17de eeuw tot een Leen van Provincie werd aangenomen. Ook vinden wij melding gemaakt van een hier gelegen Hof te Wormger (1633).

IV. Pleegst is tusschen Heeten en 't Kerspel van Wesepe ingelegd.

V. Ramele staat tegen het Schoutambt van Wijhe.

De financieele draagkracht van deze Markten was met het oog op de verdeling der openbare lasten van het Schoutambt in honderdtallen verdeeld:

Raalterwoold	f 46,—
Heeten	" 22,—
Luttenberg	" 12,—
Pleegst	" 8,—
Ramele	" 6,—
Broekland	" 6,—

f100,—

Nu ik toch eenige gegevens uit den "tegenwoordige Staat" overschrijf ontloen ik aan deze bron nog een paar andere merkwaardigheden.

In de eerste plaats iets over het aantal sterfgevallen per jaar in het Schoutambt.

1778	114
1779	105
1780	71
1781	80

in 4 jaren 370 en dus ruim 92 gemiddeld

per jaar.

- 1) Hedendaagsche Historie of Tegenwoordige Staat.
IV deel 1ste stuk bl. 40 en v.v. (Uitgave van 1803).

Hoewel het juiste sterftecijfer per 1000 inwoners in die jaren niet bekend is, meen ik dit tusschen de 25 en 50 te mogen stellen.

Aan de hand van dit cijfer zou het aantal inwoners in het geheele Schoutambt omstreeks het eind der 18de eeuw wel niet veel grooter dan een paar duizend geweest zijn. Men berekende voor dien tijd, dat ongeveer twee derde deel der bevolking ouder was dan 17 jaar. Er zullen dus toentertijd ongeveer 2000 volwassenen in het Schoutambt gewoond hebben, waarvan ongeveer 1000 mannen. Ik meen op grond van deze cijfers het aantal gezinnen op ongeveer 400 te moeten stellen.

"Tegenwoordige Staat" (1803) vermeldt omtrent de R.K. kerk:

"De Roomsgezinden, wier getal dat der Hervormden verre overtreft, hebben in het Ampt maar één Statie, doch drie kerken, welke door éénen Pastoor met zijnen Kapellanen worden bediend. De voornaamste staat met de pastory in Tijenraan; de tweede, die eerst in 't jaar 1750, of 1751 gebouwd is in Linderte; de derde, die van nog later oorsprong is, uit 't jaar 1791, namelijk in Heeten."

Het zou zeker de moeite loonen uit de stukken, berustend in het archief van het Schoutambt Raalte, een volledige lijst samen te stellen van alle in de 17de en 18de eeuw aldaar gevestigde eigengeërfde boeren. Het materiaal daarvoor is zonder twijfel aanwezig.

In het jaar 1911 heb ik tijdens de zomervacantie - toen ik logeerde bij mijn aanstaanden zwager P. van der Brugge, toentertijd ontvanger der Registratie te Raalte, ons oude stamland doorkruist en de boerderijen, door naamgenooten bewoond, bezocht. Als ik daaraan terugdenk, komt mij dit gedicht van Teun de Vries in gedachten:

"Soms keer ik terug en ga als in droom
langs de slingerpaden der kerk;
de mannen en vrouwen van mijn geslacht
rusten onder hun grauwe zerk.

De zwarte ernstige velden dragen den eersten oogst
Een reuk van rauwe vruchten waait
Het voorjaar is op zijn hoogst.

Het gras geurt krachtig en pas gemaaid
als toen hier het leven begon;
en achter de breede hoeve staat
nog een verblindende zon.

Maar o God - de steden, de nachten,
en alles wat sinds is geschied:
ik ben een ander geworden,
de eenvoudigen groeten mij niet.

Ik ga de korte grijze straat van 't verleden op en neer
Maar levenden en dooden erkennen mij niet meer."

--o-o-o-o-o-o--

Laat ik thans over de diverse acten, opgediept uit het archief van het Schoutambt, verslag uitbrengen, om den lezer een indruk te geven van onze familie uit de 17de en de 18de eeuw.

Ik noemde reeds Gerrit Kortenhorst, den Keurnoot van den Richter van der Wijk.

I Zijn naam wordt nog eens vermeld in een acte van Januari 1686. Het stuk gaat over een pandrecht op een stukje land genaamd 't Veldeken, eertijds uit het erf ter Bleeke aangekocht en thans in 't bezit van Gerrit. Er was verschil van meening ontstaan omtrent het bedrag der verschuldigde rente. De advocaat van den schuldeischer Hermannus Kemenerus had een door Gerrit aangeboden bedrag van vier gulden, geweigerd te accepteren en Gerrit, voet bij stuk houdend, heeft dit geldbedrag gerechterlijk laten aanbieden en in consignatie gegeven.

II Acte van 26 Juli 1729 verleden voor den rechter D. Westenberg. Het betreft een accoord over een opgevallen boedel na het overlijden van Teuntien Brinkhuis.

Partijen zijn:

- a. de Weduwe van Jan Brinkhuis geb.: Elisabeth de Lange
- b. Derk Brinkhuis
- c. Hendrik Brinkhuis
- d. Maria Brinkhuis
- e. Jan Kortenhorst, als erfgenaam van zijn oom Bertelt van Essen.

Het minnelijk accoord, dat tusschen partijen werd aangegaan luidde:

"Dat Jan Kortenhorst zal hebben en behouden alle de gereede en ongereede goederen, als Huis en hof, een ackertien in den Raalter Enck mitsgaders de kuipen, de boekschulden en verder al het geene daar bevonden zal worden.

Daarentegen neemt hij, Jan Kortenhorst aan te betalen alle schulden soo tot laste van dien boedel zijn staande en vervolgens aan de Erfgenamen van Teuntien Brinkhuis vragen: eens vooral te sullen uitkeeren een somma van een honderd en vijftig gld., welke penningen tegens aanstaaend Gerstijd aan hen sal moeten worden betaalt."

Uit deze acte van accoord over den boedel van Teuntje Brinkhuis blijkt, dat de familie Brinkhuis debitrice was van een overleden oom van Jan Kortenhorst, Bertelt van Essen x) genaamd. Jan Kortenhorst had deze vordering door erfenis gekregen en kwam nu met de erfgenamen van zijn schuldenaren overeen, dat hij de boerderij, het land enz. zou ontvangen als kwijting van de familieschuld der Brinkhuisen.

Hier zien we reeds aanstonds een voorbeeld op welke wijze een vermogende familie kans zag haar bezit uit te breiden. Ik merkte reeds eerder op, dat het niet wel mogelijk was in den kring der gewaarde boeren anders dan door erfenis opgenomen te worden. Behoorde een familie tot die bevoorrechte kaste, dan kan zij alleen door aankoop

1. Dr. M. de Jong Hzn. Joan Dirk van den Capellen (1922 Wolters Groningen) vermeldt op bl. 54 Evert van Essen als eigenaar in 1379 van het roofofslot Eerde aan de Regge.

van andere "gewaarde" hoeven of van een katerstede woon- en werkruimte scheppen voor die leden van het geslacht, die op de oorspronkelijke boerderij geen zelfstandig bestaan konden vinden.

III Schuldbekentenis van 18 Mei 1731.

Jan Kortenhorst verklaart schuldig te zijn aan den Heer Gereformeerd Capitain Arsnerus Nijlant en zijne Huisvrouw Anna Machtels Sonoy de som van 400 gl. van 20 pont het stuk. Hij verbindt daarvoor zijn huis en hof en annex Schoe Kuipen in Raalte mitsgaders een acker land in den Raalter Enck met 5 sprint gesaay, Jan Rijkels ter eenre en Gerrit Weelo ter andere zijde en dan nog een acker Saaylant op de Hoogencamp en een half midden gesaay tusschen Teunis van den Berg en Lambertus Tijmen belant."

Op den kant der acte staat: "afgelost 29 Mei 1742".

Het zal den lezer opvallen, dat hier sprake is van een "gereformeerd Capitain". De beteekenis van dezen titel was mij aanvankelijk niet helder. Hield deze functie had ik mij afgevraagd verband met een politie-organisatie belast met het onderzoek naar Paapsche Stoutigheden? En was Jan Kortenhorst betrappt op het verbergen van een Katholiek Priester, heeft hij in zijn huis kerkdiensten gehouden, gelegenheid gegeven tot het toedienen van het H. Vormsel? De oplossing is veel eenvoudiger. Men noemt een militair "gereformeerd" wanneer hij de dienst verlaten heeft en weer burger geworden is. Men zegt tegenwoordig nog 't zelfde van een afgedankt cavalerie-paard.

De in deze acte genoemde Jan Kortenhorst was kenlijk dezelfde als die van acte II d.d. 26 Juli 1729; immers in beide is sprake van een acker op de Hoogencamp.

IV Acte van 4 Mei 1731.

Evert Averwegh verkoopt aan Derk Kortenhorst en zijn vrouw Geertruit Derksen een acker land van een schepel gesaay in deze Cerspel van Raaltensch Boerschap, Tijenzoon Tijmen ter eenre en Prestvrijeland ter andere zijde schuins tegenover Jan van Helderens huis.

V Acte van 28 September 1733.

Derk Kortenhorst en Geertruit Wijten verklaren schuldig te zijn aan Ant. Bouwer S.U.: Dr. en Oud-Burgemeester der Stad Deventer een somma van 250 guld., onder verband van huis en hof aan den Enck op den weg nae Linderte.

Op den kant der acte staat, dat Wed. Jan Kortenhorst op 10 Oct. 1771 betaald heeft 250 gld.

De naam Antoni Bouwer wordt in Dunbar (Deel I bl. 107) als Raed resp. als Schepen van Deventer vermeld in de jaren 1699, 1700, 1701 en 1702.

Uit deze acte blijkt ten overvloede, dat de Raaltensche familie Kortenhorst goede relaties met de Deventer notabelen was blijven onderhouden.

VI Testament van 12 Maart 1738 van Jan Kortenhorst.

Handwryck

"Soo wil en begeert hij, testator dat hij aldus zijn moeder Haerdeniok Jansen weduwe van Teunis Kortenhorst haar goederen alhier in 't huis inbrengende, ook door zijn te nomineeren erfgenaam zal onderhouden noch haar leventlank en nae haer doode ordentlijk ter aarde bestelt, dog bij aldien zij daer inne mogte difficulteeren soo institueerde hij Testator haer in de legitime portie haer nae regte competende.

Voorts begeert hij Testator dat zijn aanstaand erfgenaam zijn Broer Luicas Kortenhorst alhier zijn levent lank zal alimenteeren en verplegen en ook nae zijn doode ordentlijk ter aarde bestellen.

Zijn universeel erfgenaam: zijn zuster Janna Kortenhorst."

Deze Jan Kortenhorst wordt ook reeds genoemd in de acten II van 26 Juli 1729 en III van 18 Mei 1731. Hij leefde nog in het jaar 1742 blijkens kantteekening op acte III. De in dit stuk genoemde broer Lucas was blijkbaar een maatschappelijk onbruikbaar dan wel een ziekelijk man. Waarom zou de erflater hem anders een levenslang onderdak hebben gewaarborgd. Wanneer ik een familie-"roman" en niet een familie-geschiedenis schreef, zou ik misschien voor de verleiding zwichten, om dezen Lucas te identificeeren, met zijn naamgenoot, den protestanten kerkmeester van Mastenbroek uit het jaar 1749. Deze afvallige zou dan in dien roman de rol van chanteur kunnen spelen, die door bedreiging met represailles zijn Roomsche familieleden allerlei concessies afdwong.

VII Aote van 16 Maart 1747,

Comparanten zijn: *Derkse.*

- a. Geertruit Wijten, weduwe van Derk Kortenhorst in deze geassisteerd met Hendrik Roelofs
- b. Hendrik Roelofs voornoemd en Jan Vornberg als voogden over de twee nog minderjarige kinderen Hendrina en Gerrit Kortenhorst
- c. Jan Kortenhorst
- d. Janna Willems Herbrink.

Jan en Janna verklaren vooraf, dat zij een wettig huwelijk gesloten hebben.

Partijen komen naar aanleiding daarvan overeen:

"Dat Bruidegom en Bruid in den Echttestand bevestigd sijnde bij de Moeder sullen intrekken en aanstonds genieten de geregte halfsheid van alle meubile en immeubile goederen en na doode van haer de andere halfsheid.

Waartegen de Bruidegom en Bruid wederom aannemen de schulden tot laste van den boedel staande als 200 gl. aan d'Heer Bouwer en 50 gl. aan de Wed. Avermars etc. te betalen, en doen er boven haer moeder haer levent lank ordentlijk te verplegen in kost en klederen en na doode ter aarde te besteden en aan haer suster Hendrina Kortenhorst uit te keren een somma van 50 gl. met een bedde, peuluwe, twee kussens, twee wollen deeke-

nen, twee paar lakens en kussensloopen en aan den Broer Gerrit een somma van 50 gl. die zij beyde met haar 25ste jaar of eerder komende te trouwen sullen kunnen en mogen vorderen, en wanneer deselve buiten huis dienende siek of sugtig wierden soo sullen deselve in vrijen inganok en verplegingen in haer huis behouden."

De stukken gemerkt II t/m VII dienen thans nader bekeken te worden, teneinde na te gaan of er eenig verband kan gelegd worden tusschen de verschillende Kortenhorsten in de acten genoemd.

Het is -- gelijk reeds eerder gezegd -- zonder meer duidelijk dat de Jan Kortenhorst in de stukken sub II en III een en dezelfde is. In beide stukken wordt n.l. gesproken van twee stukken land resp. aan de Hogencamp en aan de Raalter Enck.

Het stuk sub IV waarin Derk Kortenhorst optreedt is van weinig belang.

We mogen aannemen, dat deze Derk van 1731 dezelfde is die genoemd wordt in de acten sub V en VII resp. van het jaar 1733 en 1747.

In beide laatstgenoemde stukken is sprake van de schuld aan den voormaligen Burgemeester van Deventer Antoni Bouwer en aan Derks vrouw: Geertruit Wijten.

Kinderen uit dat huwelijk waren Jan, Hondrina en Gerrit.

De oudste zoon Jan, volgens de acte sub VII gehuwd met Janna Willems Herbrink bewoonde het huis van zijn moeder Geertruit Wijten, wed. van Derk Kortenhorst.

Blijkens kantteekening op de acte sub V was op 10 Oct. 1771 deze Jan Kortenhorst overleden en loste zijn weduwe de schuld ten name van Antoni Bouwer af.

Uit deze vaststaande feiten zijn de volgende conclusies te trekken.

1. Jan Kortenhorst was op 16 Maart 1747 reeds gehuwd en zal toen ruim 30 jaar oud zijn geweest. Zijn geboortejaar stel ik derhalve op 1715.
 2. Jan Kortenhorst was op 10 Oct. 1771 overleden en zal derhalve ruim 56 jaar oud zijn geworden.
 3. Jan's vader, Derk Kortenhorst, leefde op 16 Maart niet meer. Wanneer ook hij op ruim 30-jarigen leeftijd huwde, dan kan zijn geboortejaar op omstreeks het jaar 1685 gesteld kunnen worden. Hij kan een neef geweest zijn van den keurnoot Derk uit hetzelfde jaar.
- In welke familieverhouding de jonge bruidegom Jan Kortenhorst van het jaar 1747 stond met den ouderen Jan, in de acten van 1729 en 1731 genoemd, daarover verstrekken de archiefstukken geen positieve inlichtingen. Waarschijnlijk was de in stukken II en III genoemde Jan Kortenhorst een broer van Derk Kortenhorst, aangezien Jan Vornberg als voogd is opgetreden, zoowel van de kinderen van Derk (stuk VII) als die van Jan (zie hiervoor stuk I).

De personen in het testament van Jan Kortenhorst (stuk VI d.d. 12 Maart 1738) genoemd verdienen nu nog een nadere beschouwing.

Uit het testament lezen wij n.l. dat Jan's ouders heetten: Teunis Kortenhorst en Haerdrink Jansen en dat hij een broer Luicas en een zuster Janna had.

Op grond van deze feiten meen ik deze geslachtsboom te kunnen opzetten.

Teunis Kortenhorst (+ 1660-1720)
x Haerdenick Jansen

1. Jan (+ 1738). 2. Luicas. 3. Janna. 4. Derk (+ 1685-1745)
x Geertruit Wijten

1. Jan (+ 1715-1770). 2. Hendrina. 3. Gerrit (1727
x Janna Willems Herbrink.

Wanneer ik bij benadering de periode, waarin Teunis Kortenhorst geleefd moet hebben zou mogen vaststellen, dan zou ik meenen, dat deze ligt tusschen 1660 en 1720.

Ik vervolg thans de opsomming der gevonden acten.

VIII Contract van 23 Maart 1775.

Partijen: 1. Janna Herbrink weduwe van Jan Kortenhorst 1)

als moeder van drie minderjarige kinderen:

- a. Jan
- b. Hendrik
- c. Gerriediena

geassisteerd door o.a. Willemiena Kortenhorst.

2. Derk Kortenhorst.

Derk Kortenhorst te anderer zijde, verklarende met elkander ingevolge approbatie van den Heer Landdrost van Salland van dato den 16 November 1772, dat navolgende minzaam accoord te hebben opgericht van maniere als volgt.

Eerstelijk geven de eerste comparanten aan den laatsten comparant in vollen eigendom over, oedeeren en transporteeren de gehele voortnaringe in de Herberge 't Witte Kruis van havhe en vhee, mobilia en al wat daar onder begrepen is, mitsgaders ook alle vaste goederen en effecten geene in 't groot of kleine uijtgesonderd en wel zoo en in dier voege als zijdeselve van wijken haar Eheman Jan Kortenhorst heeft bezeten en zij deselve als boedelhouwersche tans nog bezit met alle profitabele en lastige boedelschulden waarmede de eerste comparanten in genen deele sullen nog willen te doen hebben, om al 't voorn. voor de eene halfsheid voort en de andere halfsheid na moeders dood te kunnen aanvaardigen, waartegen de laatste comparant Derk Kortenhorst aanneemt en belooft om zijn moeder de Wed^e Jan Kortenhorst de tijd harer levens te onderhouden en verplegen in kost en klederen en naa doode een ordentelijke begravinge aan te doen, alsmede om sijn vier susters en broers met name:

Willemiena, getrouwt sijnde met Jan Derk Meinders
Hendrik
Jan en
Gerriediena

ieder een somma van een honderd guldens te geven waarvan de ene

1) Op 10 Oct. 1771 had deze weduwe Jan Kortenhorst-Herbrink de in Acte V genoemde som van f 250 afgelost.

halfshoid ad vijftig gulden ieder voort en de andere halfsheid ad vijftig gulden ieder na de wede Kortenhorst haar dood sal moeten uytkeeren en dan nog aan het jongste dogtertje Gerriediena na moeders dood uit te keeren de twee gouden ringen en de zilveren beugel van haar moeder alsmede de twee stukken linnen enz. enz. verder Gerriediena te verplegen van kost en klederen tot zij in staat is om te kunnen dienen, haar lezen, schrijven en naajen te laten leren en dan nog daarenboven als te ene of andere van de minderjarige kinderen siek of sugtig mogten worden deselve so lang ongetrouwt sijn te allen tijden een vrijen ingank en verpleginge in haar ouderlijke huis behouwen.

De inhoud van deze overeenkomst, die ten deele woordelijk gelijk-luidend is aan die van sub VII van 16 Maart 1747 en evenals deze een duidelijk beeld geven van de aartsvaderlijke verhoudingen van die dagen, waarin de oudste zoon, na overlijden van den vader, de zorg voor zijn moeder en zijn minderjarige broers en zusters op zich neemt, brengt ons weer een stap verder op de geslachtslijst.

Deze oudste zoon van Jan Kortenhorst, den historischen naam van Theodorus voerende en gehuwd met Johanna Theresia Meinders (met deze familie waren de Kortenhorsten ook langs andere takken vermaagschapt) speelt in ons geslacht een groote rol. Hij leefde van 1748 tot 1840 en werd dus 92 jaar oud, hij was Keurnoot van den Schout en blijkbaar een zeer vermogend man. Hij beheerde het familiegoed op uitnemende wijze, breidde het uit door aankoop van naburige landerijen en wist belangrijke handelswinsten te maken.

Ik kom in mijn verder relaas hierop nog nader terug en vermeld alleen nog dat deze Derk Kortenhorst de grootvader was van mijn grootvader Timotheus Kortenhorst, notaris te Kuinre en dat van hem ook de thans nog in Heeten wonende welvarende boerenfamilie Jan Kortenhorst afstamt bij wie mijn jongste zoon Leo tijdens de bezetting in het 1943 "ondergedoken" is en een liefderijk en gastvrij onthaal heeft gevonden. Hij is ook de gemeenschappelijke stamvader van de familie Jansen te Weesp en te Amsterdam met welke familie onze tak tot den dag van heden vriendschappelijke relaties onderhoudt en ook op andere wijze weer vermaagschapt is.

Ik moet thans weer teruggaan in de familiegeschiedenis en eenige acten in mijn verhaal opnemen, welke betrekking hebben op zijtakken der Kortenhorst-familie die in de 18de eeuw in Kaalte heeft geleefd.

LX Acte van 1 Maart 1751.

Partijen:

1. Willem Kortenhorst
2. a. Johannes Kortenhorst
- b. Hendrina Kortenhorst
- c. Maria Kortenhorst
- d. Jan Voornberg 1) als momboir van Berendina Kortenhorst,

1) De naam Voornberg vinden we vermeld in een acte van 5 December 1749, waarbij Willem Kortenhorst tot nomber wordt aangesteld over de kinderen van Willem Jan Voornberg en Janna Goossens. Ook ontmoetten we Jan Voornberg in acte VII d.d. 16 Maart 1747 als nomber van twee kinderen van Derk Kortenhorst en Geertruit Wijten.

zijnde Hendrina en Maria geassisteerd door haar Broer James als momboir, dewelke verklaarden over haren ouderlijken boedel te hebben geconvenieerd en gecontracteerd in maniere hier na beschreven.

Erstelijk geven zij, Johannes, Hendrina, Maria Kortenhorst alsmede Jan Voornberg als momboir over Berendina Kortenhorst in vollem eigendom over den geheelen inboedel des huises, have en vhee, vak en gereetschap niet uitgezonderd van hetgeen op Plaatse Kortenhors wordt bevonden, blijvende allenig daarbuiten bescheiden de vaste goederen; waarvoor hij belooft en aanneemt aan zijn drie susters, Hendrina, Maria en Berendina Kortenhorst te betalen een somma van zes honderd gulden, welke peminggen sullen betaalt worden in 't danstaande jaar 1752 of de interesssen; zooals ook aan jeder 36 pond veeren uit te rijken, het weveloon te betalen van 50 ellen twilbouden bedden voor de 2 jongste susters, soo 't mogte gebeuren dat eene of meer van haar siek of sugtig mogte worden, sullen zij in haar ouderlijk huis worden verpleegt en soo lange ongetrouwt zijn ook met snijdersloon te onderhouden, nog uit te keeren aan de beide jongste dogters jeder voor een kiste agt gld., zooals de kosten te betalen soo hij heeft aangewend aan 't Katerplaatsjen Tomas en het geven tot vier bedden laten verven. Eindelijk heeft James Kortenhorst verklaart aan zijn Broeder Willem Kortenhorst voldaan en betaalt te wezen.

Aan den voet der acte staat, dat verschenen waren

Hendrina Jansen Kortenhorst

Maria Jansen Kortenhorst, geassisteerd door

Lambert Jansen Vobbrink.

Wij zien hier dus een verweesde familie optreden bestaande uit vijf kinderen: Johannes, Willem, Hendrina, Maria en de minderjarige Berendina. Aangezien twee der meisjes Jansen Kortenhorst worden genoemd kunnen we vaststellen, dat de vader van dit vijftal Jan Kortenhorst geweest is. Het was n.l. gewoonte in officieele stukken de kinderen den dubbelen geslachtsnaam te geven.

Het is duidelijk, dat deze Jan Kortenhorst, vader van het vijftal niet dezelfde kan geweest zijn als die genoemd is in stuk VII. Immers de Jan van stuk IX was in 1751 reeds overleden en ik stelde vast, dat Jan uit stuk VII omstreeks 1770 het aardsche tranendal verliet. Bovendien was de samenstelling van zijn gesin en waren de namen zijner kinderen verschillend.

Blijft dus de eenige oplossing, dat de vader der vijf Kortenhorsten, genoemd in het stuk van 1751 een en dezelfde persoon is geweest als Jan, de testator van 12 Maart 1738, bedoeld in de stukken II, III en VI?

Deze Jan was in 1742 nog in leven (kantteekening op acte III).

Deze conclusie wint nog aan waarschijnlijkheid, wanneer wij weten, dat deze Jan een broer was van Derk uit stuk VII en dat Jan Voornberg ook als voogd van de minderjarige kinderen van Derk optrad.

In deze acte wordt ook van een Katerplaatsje Tomas gesproken. Blijkbaar was de familie ook eigenaar van een "katerstede", waarop wellicht een deel der familie woonde en die als een soort dependance van de hoofdboerderij dienst deed.

X Acte van 19 Januari 1757.

Harmen Herbrink weduwnaar van Marija Arentsen, voordragend, dat hij voornemens was weder te verandersaten, verzoekende dat over zijn drie minderjarige kinderen met name Willemiena, Egberdiena en Jan ten momber moge worden aangesteld Jan Kortenhörst.

In het jaar 1757 leefde in Raalte Jan Kortenhörst, gehuwd met Janna Willems Herbrink. Het ligt voor de hand, dat de in deze acte bedoelde kinderen van den trouwlustigen weduwnaar Harmen Herbrink, neven en nichten waren van den voorgedragen voogd, ons bekend uit de acten VII en VIII.

XI Testament van 20 Sept. 1761.

Janna Kortenhörst, Huisvrouw van Berent van Berkum, liggende wel ziek te bedde vermaakte haar kleeding aan haar Nigte Janna Gerrijt Gerrijtsen Herseveld.

We hebben hier blijkbaar te doen met een kinderloose vrouw. Waarom zou ze anders haar kleeren aan een nicht vermaken? Niet onwaarschijnlijk was zij de Janna, bedoeld in het testament van Jan Kortenhörst van 12 Maart 1738 (stuk VI) en is zij toch nog op lateren leeftijd, in strijd met de verwachtingen daaromtrent, gehuwd met Berent van Berkum.

De legataris Gerrijt Gerrijtsen kan een dochter zijn van Mr. Gerrit Kortenhörst.

XII Acte van 5 Mei 1769.

Jan Gooijschot verkoopt aan Willem Jansen Kortenhörst haar eigendommelijke Katerstede 't Gooyschot (Boerschap Linderte).

De naam Willem Kortenhörst (hij wordt evenals zijn beide zusters als zoon van Jan aangeduid) is ons reeds bekend uit stuk IX. Het scheen in de familie niet ongebruikelijk "Katersteden" op te kopen.

XIII Acte van 14 November 1770.

Wijlen Zoyne Knollert en Maria Jansen Beckman Ekel verklaren 1800 gulden onder hypotheek op "de Knolle" schuldig te zijn aan Mr. Gerrit Kortenhörst en zijn vrouw Hendrina Kloostermans.

De naam Gerrit Kortenhörst zijn wij reeds eerder tegengekomen, keurnoot van den Schout in het jaar 1685 en in stuk I; verder hebben we een Gerrit ontmoet in stuk VII van 16 Maart 1747 als broer van Jan Kortenhörst. Hij was in genoemd jaar nog minderjarig en kan dus zeer wel in 1770, toen hij ongeveer 40 jaar zal zijn geweest, als geldschieter bij deze acte opgetreden zijn. We kennen nu den naam van zijn vrouw: Hendrina Kloostermans.

XIV Acte van 10 Januari 1780.

Hendrikus Dorsten verklaart schuldigh te zijn aan Willem Kortenhörst en Janna Hendriksen 250 gld. onder verband van het huis tusschen de Steen en de Wildeman.

Deze Willem ontmoetten we reeds in de acten, genummerd IX en XII. We leeren nu ook den naam van zijn vrouw: Janna Hendriksen kennen.

XV Acte van 29 Maart 1786.

Jan Reins is schuldigh aan Willem Kortenhorst f200.

Onder op de schuldbekentenis staat:

Ik ondergeschrevene Hend. Kortenhorst bekenne van bovenstaand Capitaal en rente voldaan te zijn en mag lijden dat dit bezwaar ten protocolle worde geroyeerd. Raalte den 12 May 1789.

Uit deze kwijting is af te leiden, dat Willem Kortenhorst in 1789 overleden was en dat tegenover zijn erfgenaam de schuld voldaan werd.

XVI Acte van 14 Juli 1785.

B.H. van Ketwich e.a. dragen over aan Gerrit Kortenhorst een akker zaayland in de Raalter Enck ter eener zijde Gerrit Smit en ter anderer zijde Derk Kortenhorst. Opnieuw maken we kennis met Mr. Gerrit, reeds genoemd in stukken VII en XIII. Het blijkt nu, dat zijn land grensde aan dat van Derk Kortenhorst zijn oomzegger.

XVII Acte van 23 Mei 1786.

Luicas Kleine Ganjer is schuldig aan Hendrik Gerritsen Kortenhorst en Janna Willemsen de somma van 400 gld. Blijkbaar hebben we te maken met een zoon van Mr. Gerrit, reeds meermalen genoemd.

XVIII Acte van 19 December 1788.

Willem Kortenhorst en Janna Krijsebosch ^{fr 101.80 Hendriksen} maken hun testament en benoemen hun dochter Janna Willemsen, getrouwd met Hendrik Overman tot universeel erfgenaam.

XIX Acte van 10 Februari 1798.

Erschenen Janna Kortenhorst, weduwe van wijlen Hendrik Overman in deze geadsisteerd met J. Overes als momboir, zeggende voornemens zijn zig weder te verandersaten, verzoekende dat over haar ses minderjarige kinderen met name:

Janna
Gerriediena
Willem
Berndina
Gerrit Jan en
James

bij wijlen haar Eheman in Egte verzoekt voogden mogte worden aange- stelt Jacob Overmars en Jan Kiesebos 't welk na voorgaande delibe- ratie van den gerigte geacconteerd wordt, waarop voorschr. mombers mede in den gerigte gecompareert zijn, voorschr. momboirs hebben aangenomen enz. enz.

Ook behoud zij comparante het Regt om, in val zij onverhoopt het erve Kortenhorst dat thans door haar bemeyert wordt, moesten ruimen de katerije "'t Konijnengat" een van die twee plaatsjes die onder 't Gooijschot begreepen zijn tegen een pagt van 25 gulden jaarlijks te aanvaarden en te bewonen mits in alle ses jaaren een nieuwe pagt cedule gemaakt word; mede sal zij aan haar zoons geven ieder twee damaste Dorstrokken met zilveren knoopen, ieder een paar silvere gespen op de Schoenen en aan de broek en een paar behoorlijke gouden knoopen en zoodra veertien jaaren oud zijn ieder vier oojen en vier lammeren, de meisjes, ieder een paar gouden krullen en dito slot, goede behoorlijke zilveren beugeltas, vier kussens en een peulewa en vier vlassen laakens, ses ellensellen van veertig pond witte ganse veren en een behoorlijke bruidskleeding, sullende daar en boven de voorn. meisjes te samen nog 50 ellens behoorlijk linnen genieten en bij doode van eene of meer kinderen sullen deze bewezen goederen half op de gezamentlijke dan nog in leven zijnde kinderen en half op de moeder comparante vererven en versterven; verders belooft zij voorn. kinderen ordentlijk te sullen opvoeden, goed lezen en schrijven alsmede de meisjes goed naaijen leeren, hun dienende, of ongetrouwt bij ziekte of zugt te allen tijde een vrije ingang in hun ouderlijk huis te vergunnen en tot dat zij 17 jaaren oud zijn besnijderen latende sullende na dien tijd hun vergund worden de kleermaker alleenlijk in hun ouderlijk huis hunne kleederen te laten maaken, al waar hij dan de vrije kost zal hebben.

De Katerstede 't Gooijschot wordt in de acte XII vermeld. De nieuwe eigenaar was Willem Kortenhorst, zoon van Jan Kortenhorst vermeld in de acte XVIII en eerder in de acte IX en XIV.

We vernemen nu, dat er nog een tweede Katerstede tot het familiebezit behoorde en dat het de bedoeling was, dat de hertrouwde moeder met haar nieuwe gezin eventueel een daarvan zou gaan bewonen, dat zij "onverhoopt" de boerderij zou moeten ontruimen ten behoeve van een zoon uit het eerste huwelijk.

Ik zal nu trachten de namen, vermeld in eenige der voorgaande acten in onderling verband te beschouwen.

Ik begin met de familie Willem Kortenhorst van acte IX d.d. 1 Maart 1751, bestaande uit vijf kinderen: Willem, Johannes, Hendrina, Maria en Berendina. Zij waren kinderen van Jan Kortenhorst en woonden op de "plaatse Kortenhorst". Zij waren neven en nichten van Luicas, Janna en Derk.
(Zie blz. 61 en 62)

Deze Willem was blijkens acte XIV d.d. 10 Jan. 1760 gehuwd met Janna Hendriksen.

Blijkens acte XV van 12 Mei 1789 heeft een erfgenaam van Willem kwijting afgegeven. Willem was op dien datum dus reeds overleden. Dit komt overeen met het feit, dat volgens acte XVIII van 19 Dec. 1788 Willem en zijn vrouw Janna, die nu Kijsebosch genoemd wordt hun testament maakten ten voordeele van hun dochter Janna, gehuwd met Hendrik Overmars. Blijkbaar was zij het eenige kind,

uit dit huwelijk gesproten.

Volgens acte XIX van 10 Febr. 1798 was Janna in genoemd jaar weduwe en moeder van zes minderjarige kinderen.

De naam van den tweeden echtgenoot is niet bekend. De voogd der kinderen was Jan Kijsebosch, blijkbaar een familielid van haar moeder, die immers ook Kijsebosch genaamd was.

Willem, die in 1751 (stuk IX) met zijn broers en zusters een overeenkomst over den ouderlijken boedel sloot, zal - gezien de minderjarigheid van de meesten van hen - in dat jaar ongeveer 25 jaar oud geweest zijn en dus in 1725 geboren zijn. Hij was een zoon van Jan Kortenhorst, bedoeld in stuk VI van 12 Maart 1738, van wien ik aanneem, dat hij een broer was van Derk Kortenhorst.

We zijn derhalve nu in staat de genealogie verder aan te vullen en aldus op te stellen:

Teunis Kortenhorst (+ 1660-1720)
x Baerdenick Jansen

1. Jan. † ± 1738. 2. Lucas. 3. Janna † 1761. 4. Derk (+ 1690-1745)

x
Berent v. Berkum x
Geertruit Wijten

1. Willem 2. Johannes 3. Hendrina 4. Maria 5. Berendina
± 1725-1789

x
Janna Hendriksen Kijsebosch

1. Jan (+ 1715-1770)

x
Janna Willems Herbrink

Janna
x
Hendrik Overmars

1. Janna
2. Gerriediena
3. Willem
4. Berendina
5. Gerrit Jan
6. James

2. Hendrina
3. Mr. Gerrit (1727-
x
Hendrina Kloostermans
1. Hendrik
2. Gerrijt x Herseveld

1. Derk (1748-1840) x Johanna Theresia Meinders
2. Wilmiëna x Jan Derk Meinders
3. Jan
4. Hendrik
5. Gerriediena.

Thans laat ik nog eenige acten volgen, betrekking hebbend op Derk Kortenhorst, mijn betovergrootvader.

XX Acte van 1 Mei 1777.

Jan Pijfer draagt aan Derk Kortenhorst en diens vrouw Johanna Theresia Meinders den akker "de Molenbelt" aan den Raalter Enck, tusschen Derk Kortenhorst en Antonij Fuinck gelegen over.

XXI Acte van 12 Nov. 1787

G.C.E.E. Baronesse van Bellinkhave, douairière van wijlen D.C. baron du Tour, vrouwe van de hofstede 1) draagt aan Derk Kortenhorst de Eikelkamp over naast de Kinderbosch.

XXII Acte van 27 Nov. 1787.

Derk Kortenhorst en Theresia Meinders verklaren schuldig te zijn aan Jan ten Brinke f 300 onder verband van hun eigendompelijke Compjen Zaailand den Eikelkamp genaamd, groot ongeveer 4 schepsl gezaai met zijn heggen en zoo en in dier voege als 't zelve op den 12 November jongleden aan hun is getransporteerd in de Buurtschap Tijenaar Carspel, kennelijk gelegen.

Uit de stukken, in het archief van het Schoutambt Raalte vond ik vanaf 1777 nog een aantal geboorten opgeteekend met vermelding der ouders en der peeten of getuigen (Latijn: levans). Ik laat vooreerst de namen volgen van de kinderen en de kleinkinderen van Jan Kortenhorst en Janna Willems Herbrink.

I. Theodorus Kortenhorst

Theresia Meinders.

1. 30 Juni 1777 Gezina Johanna	Lev. Joanni Theodoro Meijnders
et Euphemia Meijnders
2. 24 Dec. 1778 Theodorus	Lev. Joanna Kortenhorst
3. 8 Sept. 1780 Lambertus	Lev. Gerridina Wolterink 2)
4. 28 Sept. 1783 Gesina	Lev. Euphemia Meijnders

Deze opsomming is niet volledig. Voór 1777 werd n.l. als oudste zoon in 1774 een Joannes geboren.

II Wilhelmina Kortenhorst

Joannes Theodorus Meijnders.

1. 10 April 1777 Joannes Theodorus	Lev. Joanna Kortenhorst
et Gesina Meijnders
2. 29 Oct. 1779 Joannes Theodorus	Lev. Henrico Kortenhorst 3)
3. 15 Sept. 1784 Joannes Theodorus	Lev. Joanna Kortenhorst
et Gesina Meijnders
4. 14 Nov. 1790 Aleyda Theresia	Lev. Henrico Kortenhorst 3)

Laat ik beginnen een enkele opmerking te maken over het gezin van Wilhelmina Meijnders-Kortenhorst. Blijkbaar heeft zij haar beide eerste kinderen vroegtijdig verloren. Zij heetten telkenmale Joannes Theodorus.

- 1) Deze "Hofstede" was de Havezate onder Raalterwold.
- 2) Deze Gerridina kan de jongste zuster van Theodorus zijn.
- 3) Deze Henricus was de jongere broer van Wilhelmina. Uit het feit, dat de oudere broer Joannes niet als getuige bij eenige geboorteaangifte wordt genoemd, zou afgeleid kunnen worden, dat hij vroeg gestorven is.

De in 1784 geboren jongen kreeg dienzelfden naam.

De kinderen van Theodorus Kortenhorst en Theresia Meijnders hebben zich in verschillende richtingen begeven.

De oudste, Jan bleef eigenaar van de boerderij in Raalte en werd de stamvader o.a. van de thans nog aldaar wonende boerenfamilie.

Gezina wordt in de registers der gemeente Zwolle vermeld, als aldaar overleden op 3 Nov. 1869 in den leeftijd van 91 jaren, als weduwe van Gerrit Jan de Munnink. Zij zou te Kampen geboren zijn; maar ik vermoed, dat - gelijk zoo vaak - hier een vergissing is begaan.

Omstreeks 1779 woonde Gezina's ouders zonder eenigen twijfel in Raalte en niet in Kampen.

Theodorus vertrok naar Kuinre, hij was mijn overgrootvader, en verwierf zich een groot vermogen.

Lambertus stichtte in Amsterdam een bloeiende handelszaak.

Ik zal over dit uitzwermen der familie later nog meer bijzonderheden mededeelen.

Uit de gegevens van het Schoutambt puurde ik nog een geslachtslijst, die ik hieronder volgen laat:

III. Henricus Gerardus

Joanna Willems aan Kortenhorst.

1. 17 April 1786 Joanna	Lev. Joannâ Henrici
2. 29 April 1787 Gerardina	Lev. Henrica Wilhelmi
3. 25 Jan. 1789 Wilhelmus	Lev. Joannâ Henrici
4. 10 Jan. 1791 Bernardina	Lev. Joannâ Henrici aan Kortenhorst
5. 26 Nov. 1793 Gerardus Johannes	Lev. Joanna Johannis
Henrici aan de Kortenhorst
6. 18 Maart 1796 Joannes	Lev. Maria Kiesbos aan Kortenhorst.

Deze familie stamde uit en woonde in het buurtschap Linderte ¹⁾. De echtgenooten en de Levantes noemen zich niet Kortenhorst maar "aan Kortenhorst" of "aan de Kortenhorst".

We hebben deze Kortenhorsten van Linderte reeds eerder ontmoet. Zie acte IX van 1 Maart 1751. Daarin was sprake van een jeugdigen Willem Kortenhorst en van een "plaatse Kortenhors". Wat de data en de namen betreft kan dan Joanna Willems aan Kortenhorst zijn dochter geweest zijn.

Ook in acte XVIII van 1788 wordt Willem Kortenhorst genoemd; hij was gehuwd met Janna Kijsebosc. Deze naam klinkt als die van Maria Kiesbosch, de getuige bij de geboorte-aangifte van de hierboven sub 6 genoemde spruit.

Blijkbaar heeft deze familie - wellicht om naamsverwarringen te voorkomen - er de voorkeur aangegeven om zich van het patronymicum te bedienen. Alleen bij plechtige gelegenheden kwam de naam der boerderij te voorschijn. In Luttenberg vinden we deze Kortenhorsten terug, zij stammen hoogstwaarschijnlijk af van W. Gerrit Kortenhorst (zie bl. 68), doch daarver wordt in het volgend hoofdstuk nog gesproken.

Ik ben thans aan het eind gekomen van de geschiedenis der familie als inwoners van Raalte gedurende de 17de en 18de eeuw. Uit de stukken is overduidelijk gebleken, dat de leden van al deze geslachten zonder uitzondering eigengeërfde boeren waren. Zij leefden waarschijnlijk over

¹⁾ Of Lenderte.

het geheele Schoutambt verspreid.

In de acten II en III is sprake van "Kuipen" en "Schoe Kuipen". Ik meen, dat hieronder kuipen voor de leerlooierij kunnen zijn bedoeld. Dat zou erop kunnen wijzen, dat in 1731 de toen levende Jan Kortenhorst naast zijn boerenbedrijf een lederfabriekje exploiteerde.

Als aanwijzing voor de welvarendheid der familie op het eind van de 18e eeuw mag de acte XIX dienen, waarin nauwkeurig omschreven staat, op welke zaken de kinderen uit het eerste huwelijk van Janna Kortenhorst recht hadden. Daarbij ontbreken zilveren en gouden knopen voor de damasten overhanden en zilveren gespen voor de schoenen en voor de broek als sieraden voor de jongens en een paar gouden krullen met slot en een goede behoorlijke zilveren beugeltasch voor de meisjes niet. In andere acten is sprake van het aankopen en het bezit van Katersteden, en ook van effecten.

Merkwaardig is, dat ook gedurende het tijdvak van de Reformatie steeds Kortenhorsten keurnooten (assessoren) van de Schout zijn geweest. We mogen aannemen, dat onze voorvaders rechtschapen, eenvoudige en geëerde lieden geweest zijn. Zij waren niet de eersten de besten en waren begaafd met bijzondere kwaliteiten van karakter en geest.

Op het eind van de 18e eeuw waren deze Kortenhorsten weer op weg de voetstappen van hun Deventer voorzaten te drukken en hun talenten in de goede commercie te ontplooiën. Daarover wordt in het derde hoofdstuk van mijn verhaal gesproken.

Het leven van al deze mensen is voorbijgegaan, zooals dat van de meesten onzer, van wie gezegd kan worden: zij werden geboren, zij zijn getrouwd, zij kregen kinderen, zij werkten hard en zij stierven. Wat daar tusschendoor in en buiten de onmiddellijke omgeving van deze plattelandsbewoners plaats heeft gegrepen het is niet in staat het totale beeld van deze generaties sterk te kleuren. De boer is, zoolang de wereld bestaat, zichzelf gebleven en hij zal tot het einde derwereld de spil blijven, waarom alles draait. Hij doet het werk, dat de vader van het menschelijk geslacht, Adam, in het zweet zijns aanschijns verrichtte en eigenlijk is er sindsdien niet zoo heel veel veranderd, al denken wij dikwijls, dat het wel zoo is. Er worden menschen geboren, ze trouwen, ze krijgen kinderen, zij zwoegen en ploeteren, zij keeren tot de aarde terug. Daar tusschen door moordden zij elkaar uit, maar ook dat is niet origineel: Kaïn gaf reeds het slechte voorbeeld.

Ze aanbidden geregeld valsche goden: den Divus Augustus, het gouden kalf, de menschelijke rede, de democratie, den staat, den leider en zoo heel veel wijzer en beter zijn de menschen in hun jacht naar geluk niet geworden.

De boer blijft zijn God, zijn werk en zijn geslacht trouw, in goede en in slechte tijden, in oorlog en vrede, in rust en revolutie. Hij is het bestendige element in de nerveuze en rumoerige menschelijke mierenhoop.

En zoo is er alle reden om dit hoofdstuk over de boerenfamilie Kortenhorst te eindigen met de

BALLADE VAN DEN BOER,

van J.W.F. Werumeus Buning.

Er stonden drie kruisen op Golgotha,
Maar de boer hij ploegde voort.
Magdalena, Maria, Veronica,
Maar de boer hij ploegde voort.
En toen hij zijn akker teneinde was,
Toen keerde de boer den ploeg
En hij knielde naast zijn ploeg in het gras,
En de boer, hij werd verhoord.

Zoo menigeen had een schoonen droom,
Maar de boer hij ploegde voort.
Thermopylae, Troja, Salamis,
Maar de boer hij ploegde voort.
Het jonge graan werd altijd groen,
De sterren altijd licht,
Gods woord streed in de wereld voort
En de boer heeft het gehoord.

Men heeft den boer zijn hof verbrand,
Zijn vrouw en os vermoord;
Dan spande de boer zichzelf voor den ploeg,
Maar de boer hij ploegde voort.
Napoleon ging de Alpen op
En hij zag den boer aan het werk,
Hij ging voor Sint-Helena aan boord
En de boer hij ploegde voort.

Heer God! De boer lag in het gras,
Toen droomde hij dezen droom:
Dat er eindelijk een rustdag was
Naar apostel Johannes' woord.
En de kwaden gingen hem links voorbij
En de goeden rechts voorbij,
Maar de boer had ZIJN naam nog niet gehoord
En de boer hij ploegde voort.

Eerst toen de boer dien hemel zag
Zoo vol van lichten schijn,
Toen spande hij zijn ploegpaard af,
En hij veegde het zweet van zijn voorhoofd af,
En hij knielde naast zijn stilstaand paard,
En hij wachtte op Gods woord.
Een stem sprak tot aarde, hemel en zee
En de boer heeft haar gehoord:
-- "Terwille van den boer die ploegt
Besta de wereld voort!"

====O====